

Самотуга А.В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9802-0226

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ У США PROTECTION OF US POLICE OFFICERS' RIGHTS BY COURT

Актуальність статті зумовлена правовими аспектами вдосконалення правоохоронної діяльності у світлі конституційних положень щодо євроатлантичної інтеграції України. Здійснено аналіз сучасного стану вітчизняних наукових досліджень у цій галузі. Висвітлено особливості судового захисту прав поліцейських у США.

З'ясовано соціально-правову природу судових рішень та їхній вплив на правозастосовну практику у сфері захисту прав поліцейських з урахуванням сучасних політичних процесів. Зроблено висновок, що, хоча США й належать сім'ї загального права, де домінують судові прецеденти, зростає роль як федеральних, так і місцевих нормативних актів, в основу яких покладено ті ж прецеденти. Прикладом цього є Білл про права поліцейських 1995 р., заснований на рішеннях Верховного суду у справах «Герріті проти Нью Джерсі» (1967) та «Гарднер проти Бродеріка» (1968). Останнім часом спостерігається певна політизація правосуддя стосовно поліцейських, що зумовлено расовими та етнічними чинниками.

Децентралізована модель організації, діяльності та кадрового забезпечення правоохоронних структур характеризується відсутністю центрального правоохоронного відомства. На напружений характер служби поліцейських впливає ліберальний цивільний обіг вогнепальної зброї в країні. Особливість прецедентних рішень залежить від утвердженої моделі змагальної судового процесу.

Надано видову характеристику прав поліцейських США, на захист яких спрямована правозахисна діяльність суду. Здебільшого це права процесуального та професійного спрямування, тоді як, приміром, в Україні вони є здебільшого соціально-економічними (грошове, матеріально-технічне, пенсійне, житлове та медичне забезпечення тощо). Охарактеризовано сучасний стан організаційно-правового забезпечення судового захисту прав поліцейських в Україні й сформульовано пропозицій щодо його поліпшення.

Ключові слова: суд, захист, права, поліцейський, США, порушення, гарантії, примус, оскарження, докази.

The relevance of the article is due to the legal aspects of improving law enforcement in the light of the constitutional provisions determining the Euro-Atlantic integration of Ukraine. There is the analysis of the current state of scientific research in Ukraine on this issue. The author has highlighted peculiarities of judicial protection of police officers' rights in the United States.

The author has studied the socio-legal nature of rulings and their impact on law enforcement practice in the field of protection of police officers' rights in the United States, taking into account modern political processes. He has concluded that this country belongs to the family of common law, where, along with the dominant role of court precedents, the importance of both local and federal legislation increases, and judicial precedents, in turn, become the basis for the adoption of the latter. An example of this is the Law Enforcement Officers' Bill of Rights Act of 1995, based on the decisions of the US Supreme Court in cases "Garrity v. New Jersey" (1967) and "Gardner v. Broderick" (1968). Recently, there has been some politicization of justice in the United States against police officers, largely due to racial and ethnic factors.

The decentralized nature of law enforcement in the United States has a significant impact on the organization, operation, and staffing of law enforcement agencies, as evidenced by the lack of a central law enforcement agency and the dispersal of police agencies at the local and state levels. The legal nature of judgements is also related to the adversarial nature of the trial, in which priority is given to the parties in the freedom to provide and evaluate evidence.

The vast majority of precedents concern the protection of procedural and professional rights of U.S. police officers, while in Ukraine the relevance of rulings is shifted towards social rights (pension, housing, logistics, medical care).

In Ukraine, the problem of execution of rulings aimed at social and legal protection of security sectors workers remains relevant, which can be solved by intensifying the declared judicial and legal reform, international cooperation and interaction with civil society institutions.

Key words: court, protection, rights, police, USA, violation, guarantees, coercion, appeal, evidence, precedent.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Конституцією України утвердження і забезпечення прав і свобод людини визначено головним обов'язком держави (ч. 2 ст.3), гарантується звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо саме на підставі Конституції України (ч. 2 ст. 8). Однією з гарантій цих норм є судовий захист прав і свободи людини й громадянина. Більше того, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 1 ст. 55) [1]. На виконання зазначених конституційних положень Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 7) кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом [2].

Отже, правозахисна діяльність органів публічної влади є переважно прерогативою суду, на відміну від прокуратури, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, адвокатури чи правоохоронних органів. До останніх віднесено, зокрема, Національну поліцію, яка є головним суб'єктом забезпечення правопорядку й публічної безпеки та боротьби зі злочинністю в державі. Виконуючи зазначені функції, поліцейські у передбачених законом випадках безпосередньо вдаються до відповідних заходів примусу, в т.ч. із застосуванням вогнепальної зброї та спеціальних засобів, що пов'язано з обмеженням особистої свободи людини [3]. Тому діяльність поліцейських завжди супроводжується певним ризиком, наслідком чого є заподіяння шкоди здоров'ю та життю як особам, підозрюваним у вчиненні правопорушень, так і самим поліцейським, а також пошкодження чи знищення майна фізичних та юридичних осіб.

Надзвичайні події за участю поліцейських завжди мають своїм наслідком значний суспільний резонанс в будь-якій країні світу, де сповідаються принципи відкритого суспільства й демократії. Особливої гостроти надають цим подіям факти судових рішень, що стосуються вини чи, навпаки, невинуватості поліцейських у протиправних, як вважає громадськість, діях. Зрештою, спостерігається своєрідний суспільний водорозділ між прибічниками та противниками жорстких поліцейських заходів, особливо коли йдеться про країни зі строкатою етнічною, расовою чи релігійною ознакою. Не є винятком у цьому й така провідна у світі демократична держава, як США, де діяльність поліції завжди спонукала багатьох дослідників, у т.ч. з права, до різноманітних наукових розвідок. У зв'язку з цим в умовах активізації комплексного реформування органів правопорядку в Україні актуальність звернення до зарубіжної практики є поза всяким сумнівом, зважаючи на задекла-

рований Конституцією стратегічний курс України на набуття нею повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше аспектів загальної проблеми. Зарубіжна поліцейстика становила вагомий частку тематики монографічних досліджень українських правників. Переважно це праці адміністративістів М. Ануфрієва, О. Бандурки, С. Гусарова, І. Зозулі, О. Кобзаря, Д. Калаянова, М. Лошицького, Н. Матюхіної, О. Негодченка, С. Петкова, О. Проневича, В. Чумака, О. Юніна, Х. Ярмачі тощо, які стосуються здебільшого організаційно-правових засад діяльності, зокрема кадрового забезпечення поліції. В історико-правовому аспекті подібну проблематику частково досліджено В. Греченком, Ю. Римаренком, О. Чисніковим, О. Ярмишем. Лише в конституційному праві питання зарубіжної поліцейстики зводяться до правозахисної діяльності, але її суб'єктом є поліцейські підрозділи, а не суд відносно поліцейських.

Формування цілей статті. Незважаючи на те, що українська правнича наука має на сьогодні вагомий напрацювання в царині судового захисту різноманітних груп прав людини та прав окремих категорій осіб загального та спеціального (зокрема, за професійною ознакою) правових статусів, у т.ч. із зверненням до зарубіжного досвіду, ґрунтовні публікації стосовно судового захисту поліцейських майже відсутні, за винятком окремих досліджень у напрямку кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності (В. Осадчий) та соціального захисту працівників поліції в Україні (А. Суббот), хоча дисертаційні дослідження в галузі трудового права та права соціального забезпечення працівників правоохоронної сфери не характеризуються посиленням на відповідний зарубіжний досвід. Звідси, метою цієї статті є висвітлення особливостей судового захисту прав поліцейських у США, що передбачає вирішення таких завдань:

1) з'ясування соціально-правової природи судових рішень та їхній вплив на правозастосовну практику у сфері захисту прав поліцейських;

2) надання видової характеристики прав поліцейських, на захист яких спрямована правозахисна діяльність суду;

3) з'ясування сучасного стану організаційно-правового забезпечення судового захисту прав поліцейських в Україні й надання пропозицій щодо його поліпшення.

Виклад основного матеріалу. Правоохоронна діяльність взагалі та робота окремих поліцейських повсякденно перебуває в полі зору пересічних осіб, ЗМІ та організацій громадянського суспільства, а тому вона є надто чутливою за фактами правових відхилень чи перевищень службових повноважень. Для прикладу варто навести такий факт.

7 лютого 2016 р. у Києві патрульні поліцейські переслідували автомобіль BMW. За словами правоохоронців, вони побачили молодих людей, які сіли за кермо авто у нетверезому стані. Патрульні хотіли їх зупинити і відкрили попереджувальний вогонь. Унаслідок стрілянини загинув 17-річний М. Медведєв.

У лютому того ж року суд заарештував патрульного поліцейського С. Олійника. Менш ніж через місяць Апеляційний суд Києва відпустив його із СІЗО під домашній арешт. На апеляційному суді поліцейський заявив, що у СІЗО його побили співкамерники, дізнавшись, що С. Олійник працює в поліції.

С. Олійнику інкримінують умисне вбивство, замах на вбивство та перевищення службових повноважень. У грудні 2016 р. прокуратура передала обвинувальний акт до суду. За цей час у справі змінилося кілька суддів. І у квітні 2019 р. Голосіївський районний суд почав заново розглядати обвинувальний акт щодо патрульного Олійника. У прокуратурі Києва пояснили, що це відбулося через зміну головуєчого судді у справі. У 2017 р. С. Олійника поновили на службі в поліції на адміністративній посаді. Останнє повноцінне засідання у цій справі відбулося 3 жовтня 2019 р. Тоді досліджували письмові докази, після чого суд мав перейти до відео- та аудіоматеріалів, але наступні три засідання не відбулися [4].

Інший, більш недавній приклад, але вже зі США.

Поліцейські затримали афроамериканця Дж. Флойда при його спробі розплатитися в магазині купюрою, яку продавці вважали фальшивою. Один із офіцерів притиснув йому голову до асфальту, надавши коліном на горло, внаслідок чого той через кілька годин помер. Після його загибелі 25 травня 2020 р. у м. Міннеаполіс спалахнули масові протести, внаслідок яких загинуло 10 людей, а губернатором шт. Міннесота було запроваджено в місті комендантську годину. Поліцейського Д. Чавена, що душив Дж. Флойда, відразу звільнили з поліції та висунули обвинувачення спочатку за статтю про вбивство з необережності, потім він став фігурантом провадження за неумисне вбивство при вчиненні тяжкого злочину. Родина Флойда вимагає, аби Чавена притягли до відповідальності за вбивство за обтяжуючих обставин. Наразі досудове слідство триває і 44-річному білошкірому експоліцейському загрожує до 40 років ув'язнення [5].

За результатами опитування, проведеного спільно NBC та Wall Street Journal, американці висловлюють більшу стурбованість з приводу загибелі Дж. Флойда внаслідок затримання поліцією, ніж щодо протестів, у тому числі тих, які супроводжувалися насильством.

Так, 59% опитаних стверджували, що їх більше непокоїть загибель Джорджа Флойда, серед них 54% – білі, 65% – латиноамериканці

та 78% – чорношкірі респонденти. Лише 27% опитаних заявили, що занепокоєні протестами.

Зазначається, що відповіді розділилися по партійній лінії. 81% демократів та 59% незалежних висловили більшу стурбованість загибеллю Флойда. Серед прихильників республіканців цей показник становить лише 29%.

Окрім того, 80% опитаних вважають, що ситуація у США вийшла з-під контролю. Такої думки дотримуються 66% республіканців, 92% демократів та 79% незалежних. Лише 15% респондентів вважають, що ситуація в країні загалом контрольована. Більше того, акції проти расизму зібрали десятки тисяч людей у кількох країнах світу [5].

За публікаціями авторитетного часопису Washington Post, протягом останніх 5 років щорічна кількість застрелених поліцейськими по країні є стабільною і становить майже 1000 людей [6]. Цей показник є найвищий у світі (хоча у співвідношенні на 10 млн населення США займають тут середні позиції), тоді як, приміром, у Великій Британії протягом 2018–2019 рр. поліцейські лише 13 разів застосовували зброю, внаслідок чого там загинуло 3 людини [7].

Щодо расової приналежності, то жертви поліцейської стрілянини у США розподілилися таким чином (на 1 млн населення): афроамериканці – 35; латиноамериканці – 26; білі – 14; інші – 5. За гендерною ознакою 95% застрелених поліцейським становлять чоловіки віком 20–40 років.

Отже, найбільш уражливою категорією з боку силових заходів поліцейських є афроамериканці. Хоча, за твердженням деяких колишніх поліцейських та правників-науковців, здебільшого це відбувається не через те, що поліцейські є расистами, а через те, що вони діють так, як їх навчали [7]. Утім, протестні настрої серед афроамериканців через поліцейське свавілля суттєво вплинули на перемогу на президентських виборах кандидата від демократичної партії Дж. Байдена, передвиборна програма якого містила, зокрема, положення щодо активізації протидії расовій дискримінації (на відміну від протилежної антиміграційної, ксенофобської політики його попередника – республіканця Д. Трапа, який заходився будувати стіну на кордоні з Мексикою), і новосформована адміністрація якого налічує багато представників расових меншин, серед яких є жінки, напр., віце-президент К. Гарріс.

Утім, варто проаналізувати інший бік статистики, а саме загибель поліцейських під час виконання службових обов'язків. У 2020 р. у США налічувалося 359 таких випадків, або 0,0001% від усього населення країни (для порівняння, в найближчій великій країні, Бразилії – понад 100, або 0,00004% відповідно). Найпоширенішими причинами загибелі американських поліцейських визначено: COVID-19 – 231, вогнепальні

поранення – 45, ДТП з керованими ними ТЗ – 23, хвороби після терактів 11 вересня 2001 р. – 14, умисні тілесні ушкодження із застосуванням ТЗ – 13, наїзд ТЗ – 8, серцевий напад – 7, професійні захворювання – 5, необережне поводження зі зброєю та утоплення – по 4 [8]. Отже, не беручи до уваги пандемію коронавірусу, що у 2,5 разу перевищує решту чинників, переважним залишається вбивство поліцейських. Звідси, недарма у їхньому середовищі існує банальний вислів: «Краще, щоб тебе судили дванадцять [присяжних], ніж несли шестеро» [7].

Ще один приклад, з тієї ж таки Міннесоти.

6 липня 2016 р. 32-річний Філандо Кастиль був убитий сімома пострілами офіцера поліції штату Джеронімо Янеса. Поліцейський із напарником їхав услід за авто Кастиля і помітив, що в нього погано працюють стоп-сигнали. Він наказав Кастилю зупинитися і той послухався. Янес, перед тим як почати спілкуватися з Кастилем, повідомив колегам по рації, що зупинений ним чоловік подібний до підозрюваного в пограбуванні, зазначивши, що у нього такий же плескатий ніс. Як впливає із записів боді-камери Янеса, після передачі йому документів Кастиль заявив спокійним тоном і без погроз, що має при собі пістолет, яким володів на законних підставах. Натомість Янес миттєво ж дістав пістолет і почав кричати не виймати його. Після кількох таких вигуків він сім разів вистрілив у водія і продовжив кричати, щоб той не торкався до зброї.

Коли постріли припинилися, Кастиль неголосно промовив, що не збирався діставати зброю. У машині в той момент перебувала подруга Кастиля та її 4-річна дочка. Дівчинку поліцейські згодом забрали з машини. Подруга після стрілянини виклала відеотрансляцію у Фейсбуці, де можна було розгледіти закривавлене тіло Кастиля. Вона стверджувала, що її бойфренда застрелили, коли той намагався, як і просив його поліцейський, пред'явити лише водійське посвідчення.

Янес після того, як відкрив стрілянину, продовжив цілитися в Кастиля. Він помітно нервував і лаявся, але продовжував вимагати, аби поранений чоловік не намагався дістати пістолет. На місце подій прибув ще один наряд поліцейських. Кастиль, після його шпиталізації, невдовзі помер від поранень.

Наступного дня Янес розповів начальству про те, що сталося. Ці свідчення були опубліковані разом із поліцейським відеозаписом, але він не демонструвався присяжним, хоча Янес і частково повторив свою версію в суді. Він пояснював, що відчув запах марихуани в салоні авто і він не знав, навіщо Кастилю пістолет: захищатися від наркоторговців або тих, хто хоче його пограбувати. За словами поліцейського, водій намагався щось дістати з кишені, і він припустив, що той тягнеться за пістолетом. На заклики припинити це робити чоловік не реагував, а його

плече ще й загороджувало оглядовість поліцейському. У якийсь момент Янесу здалося, що Кастиль схопив пістолет, а іншою рукою збирається відібрати зброю поліцейського. Побоюючись за своє життя, він почав стріляти. Пістолета в руках чоловіка поліцейський потім не виявив.

Смерть Кастиля призвела до масових протестів проти поліцейського насильства в столиці Міннесоти м. Сент-Пол, в тому числі й через те, що поліцейського відразу не стали притягати до відповідальності – провадження щодо нього відкрили лише за чотири місяці після інциденту. Через шість місяців справа дійшла до суду, і протягом місяця присяжні визнали, що мають сумніви та достатніх доказів вини Янеса немає. Його було лише звільнено з поліції [9].

У США поліцейських вкрай рідко засуджують за вбивства на службі. За даними ABC News, з 2005 року обвинувачення в невмотивоване насильство при виконанні службових обов'язків були пред'явлені лише 78-и поліцейським по всій країні, тоді як засудили до ув'язнення саме за вбивство лише одного з них. Обвинувальний вирок виноситься лише тоді, коли немає жодної підстави сумніватися, що поліцейський, дійсно, грубо порушив посадові інструкції, що дозволяють йому відкривати вогонь у разі, коли виникає загроза його життю і безпеці.

У справі про вбивство Кастиля бракувало найголовнішого доказу - відеозапису із салону його авто, що могло б однозначно свідчити, чи становили його дії загрозу для поліцейського [9].

Варто зауважити, що у США не існує будь-якого федерального «закону про поліцію» чи іншого нормативного акта, який детально регулює її повноваження. Так, наприклад, аж до початку 1970-х рр. поліцейські департаменти США годинами навчали своїх працівників поводитися з вогнепальною зброєю, але при цьому відправляли їх на вулиці без будь-яких чітких письмових вказівок щодо того, за яких обставин вони мають її застосовувати. Вперше письмову настанову щодо застосування сили та вогнепальної зброї було видано шефом поліції Нью-Йорка в 1972 р. Незважаючи на те, що його приклад наслідували багато департаментів, будь-якого загальнофедерального правового стандарту застосування поліцією сили не існувало аж до середини 1980-х рр.

Найважливіше значення в даному контексті мало рішення у справі «Теннесі проти Гарнера» (1985), в якому суд визнав неконституційним законодавчо закріплене в багатьох штатах «правило підозрюваного, що втікає» (“fleeing suspect”), що дозволяло поліцейському вдаватися до застосування вогнепальної зброї (навіть до заповідання смерті) щодо неозброєного підозрюваного, який намагається втекти під час затримання. Відтепер застосування як крайнього заходу силового примусу визнавалося законним й обґрунтованим лише тоді, якщо були

підстави вважати, що підозрюваний становить істотну загрозу для життя чи здоров'я працівника поліції або інших осіб [10].

На сьогодні існують лише два національні стандарти застосування поліцією сили у США: заборона застосування вогнепальної зброї проти незброєного злочинця, що втікає, і ширша заборона застосування будь-яких заходів силового примусу без наявності на те об'єктивної необхідності.

На відміну від судових прецедентів, актом позитивного права вважається Білль про права поліцейських 1995 р. (Law Enforcement Officers' Bill of Rights Act), що є доповненням до Основ законодавства з контролю злочинності та безпеки на вулицях 1968 р. (Omnibus Crime Control and Safe Streets Act). Ним поліцейські не позбавляються права займатися політичною діяльністю у позаслужбовий час [11]. Білль містить мінімальні стандарти, коли відносно поліцейського розпочато службове розслідування, що може завершитися накладенням дисциплінарних стягнень, включаючи: 1) право поліцейського бути повідомленим про розпочате розслідування до провадження допиту, бути письмово проінформованим про висновки розслідування та будь-які рекомендації щодо дисциплінарного стягнення; 2) права поліцейських до і під час допиту, а саме щоб допит проводився в розумні час і тривалість у кабінетах осіб, які проводять розслідування, або в місці, де поліцейський передає зміну (якщо поліцейський письмово не погоджується на допит в іншому місці), щоб працівник поліції був поінформований про особу допитувача, щоб усі питання ставилися однією особою розслідувача або щоб поліцейського повідомляли письмово про характер розслідування перед будь-яким допитом, виключення будь-яких погроз або обіцянок у зв'язку із розслідуванням, що ставить під сумнів об'єктивність, усі допити повинні бути зафіксовані в повному обсязі (включаючи копію стенограми, що надається поліцейському), і щоб поліцейський мав право на адвоката (або іншу особу на його вибір) на будь-якій стадії допиту (якщо він письмово не погоджується на допит поза присутністю адвоката); та 3) проведення дисциплінарного слухання, повідомлення про можливість слухання справи, вимога про встановлення порушення, повідомлення про пред'явлення звинувачень, представництво, доступ до доказів та їх оцінка, ідентифікація свідків, копія матеріалів справи, повістки, закриті слухання, протоколювання, давання показань під присягою, вироки за кожним обвинуваченням, визнання винуватості (невинуватості), право на оскарження результатів розслідування. Білль дозволяє поліцейському відмовитись (письмово під особистий підпис) від будь-яких гарантованих ним прав після отримання повідомлення про розпочате відносно нього розслідування.

Вагомим внеском у створення цього акта вважаються прецеденти – рішення Верховного суду США у справі «Герріті проти Нью Джерсі» (1967) та «Гарднер проти Бродеріка» (1968).

Першим рішенням встановлено, що працівники правоохоронних органів та інші державні службовці мають право не давати показань проти себе. Це призвело до появи т. зв. Попередження Герріті, яке слідчі застосовують до підозрюваних під час внутрішніх та адміністративних розслідувань у такий же спосіб, як Попередження Міранди (Miranda Warning) щодо підозрюваних у кримінальних провадженнях. Суть цього рішення полягає в тому, що шестеро поліцейських, включаючи Едварда Герріті, було запідозрено в махінаціях із квитанціями за штрафи і застави, кошти від яких спрямовувалися не за призначенням з 1961 р., і згодом допитано у зв'язку із цим. Незважаючи на те, що їм повідомили, що їхні свідчення можуть бути використані для порушення кримінальної справи і що від них не потрібно відповідати на будь-які питання, поліцейським погрожували звільненням з посад, якщо вони відмовляться співпрацювати. Поліцейські відповіли на компрометуючі запитання, за якими в результаті було порушено кримінальну справу. Вони оскаржили вирок, але Верховний суд залишив його в силі. У 1967 р Верховний суд США потім ухвалив у справі «Герріті проти Нью-Джерсі», що заяви поліцейських, зроблені під загрозою звільнення, були здійснені в порушення П'ятої та Чотирнадцятої поправок до Конституції. У рішенні стверджувалося, що «можливість втратити засоби для існування або заплатити штраф за самозвинувачення суперечить принципу вільного вибору говорити або мовчати». Отже, оскільки заяви поліцейських були примусовими, їх використання в судовому переслідуванні визнано неконституційним і вирок було скасовано [12].

Друге рішення стосувалося розслідування хабарництва поліцейських. У ході розслідування посадовим особам було надано імунітет від кримінального переслідування за їхні заяви, які вони повинні були надати великим журі, або ж, інакше, їх би звільнили. Їм також було надано право відмови від імунітету та повідомлено, якщо вони відмовляться від свого права на імунітет, вони будуть звільнені. Гарднер не підписав відмову, посилаючись на свої права, закріплені П'ятою поправкою до Конституції, і згодом був звільнений з роботи. Суд скасував його звільнення, знову заявивши, що він був неправомірно примушений до давання показань [13].

Обидва ці рішення свідчать, що поліцейським підрозділам іноді доводиться опитувати своїх працівників шляхом реалізації права примушувати їх давати показання з адміністративних питань. Тоді було відмежовано адміністративні розслідування, які стосувалися виконання службових обов'язків, від кримінальних розслідувань стосовно тверджень про незаконну діяльність.

Проаналізовані нами положення зазначених актів згодом знайшли своє втілення в міжнародних та національних документах, що регламентують повноваження органів охорони правопорядку. У Декларації про поліцію, прийнятій Резолюцією № 690 (1979) Парламентської асамблеї Ради Європи 08.05.1979, закріплено право працівника поліції у разі дисциплінарного або кримінального переслідування, порушеного стосовно нього, висловитися на свій захист і скористатися послугами адвоката. Рішення повинно бути прийняте в розумні терміни. Поліцейський також повинен мати можливість скористатися допомогою професійної організації, до якої належить. Поліцейський, щодо якого були застосовані дисциплінарні заходи або призначено покарання, повинен мати право оскарження їх в незалежному та неупередженому суді. Поліцейський повинен користуватися такими ж правами перед судом або трибуналом, як і будь-який звичайний громадянин [14].

Закон України «Про Національну поліцію» містить гарантії правового та соціального захисту поліцейських [3]. Правові гарантії (в т. ч. судові) деталізовано в Дисциплінарному статуті Національної поліції, яким передбачено, що поліцейський має право оскаржити застосоване до нього дисциплінарне стягнення протягом місяця з дня його виконання (реалізації) шляхом подання рапорту до прямого керівника особи, яка застосувала дисциплінарне стягнення, а також шляхом звернення до суду в установленому порядку; у разі поновлення порушених прав поліцейського у судовому порядку вищій керівник зобов'язаний негайно вжити заходів до поновлення прав поліцейського, усунення обставин, що призвели до таких порушень, та притягти до відповідальності осіб, винних у вчиненні порушень [15].

На жаль, реалізацію в Україні цих та інших законодавчих положень стосовно захисту прав поліцейських не варто ще вважати досконалою. Як впливає, наприклад, зі щорічної доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік» в частині прав військовослужбовців, поліцейських, пенсіонерів з числа осіб, звільнених з військової служби, ветеранів та членів їх сімей, до Уповноваженого протягом 2020 року надійшло 1 272 повідомлення щодо порушення прав і свобод військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, зокрема УБД, ветеранів служби та пенсіонерів, а також членів їхніх сімей, що на 28% більше, ніж у 2019 році (998 повідомлень). Зростання кількості повідомлень пов'язане із систематичними порушеннями прав цих категорій осіб на пенсійне забезпечення, а також щодо проходження служби і виплати належного грошового забезпечення. Системний характер мають порушення їхніх

житлових прав через те, що передбачені у державному та місцевих бюджетах асигнування є недостатніми для вирішення цього питання. Будівництво гуртожитків для поліцейських взагалі не здійснюється. Розміри компенсацій за винаймання житла у кілька разів нижчі від реальних розцінок за оренду житла у великих містах. Під час запровадження карантинних заходів, пов'язаних із пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19, було виявлено факти незабезпечення підрозділів правоохоронних органів необхідними засобами індивідуального захисту, діагностики, медикаментами та медичним обладнанням. За результатами розгляду повідомлень, які надійшли до Уповноваженого, та проведених моніторингових візитів виявлено випадки порушення прав, пов'язаних із проходженням служби, зокрема, трудових прав, пов'язаних із незаконним звільненням та переміщенням на посади, які не відповідають їх підготовці за фахом. Має місце невиконання державними органами рішень судів, спрямованих на поновлення прав військовослужбовців, працівників правоохоронних органів, УБД та членів їхніх сімей. Значна частина зазначених порушень прав була усунута після втручання Уповноваженого, 4 справи перебувають на стадії судового розгляду [16].

На підставі викладеного можливо зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1) соціально-правова природа судових рішень стосовно захисту прав поліцейських у США зумовлена:

– належністю країни до сім'ї загального права (common law), де поряд з домінуючою роллю судових прецедентів зростає значення як місцевих, так і федеральних законодавчих актів, а судові прецеденти, своєю чергою, стають основою для прийняття останніх. Утім, останнім часом у США спостерігається певна політизація правосуддя відносно поліцейських під впливом здебільшого расових та етнічних чинників;

– децентралізованою моделлю організації, діяльності та кадрового забезпечення правоохоронних структур, яка характеризується відсутністю центрального правоохоронного відомства (за винятком ФБР – органу боротьби з ТОП-корупцією) та розосередженням поліцейських агентств на місцевому та штатівському рівнях;

– ліберальним характером цивільного обігу вогнепальної зброї у США, що звужує для поліцейських можливості для маневру під час оцінки ситуацій вербального та невербального спілкування з особами – ймовірними її власниками. Так, за останні чотири роки кількість придбаної зброї у країні потроїлась, що, знов-таки, стало предметом нинішньої президентської кампанії (республіканці – за лібералізацію, демократи – за посилення контролю). Тому не випадково, що поліцейські більшості країн (саме з централізованою правоохоронною системою) є переко-

наними противниками її цивільної легалізації, не стільки з міркувань власної безпеки, скільки з побоювання втрати державної монополії на її застосування;

– змагальним характером судового процесу, в якому пріоритет відведено сторонам у свободі наданні та оцінці ними (а не судом) доказів;

2) за своєю категоріальною ознакою переважна більшість судових рішень стосується захисту процесуальних та професійних прав американських поліцейських, тоді як в Україні актуальність зміщено в бік соціальних (грошово-пенсійне, житлове, матеріально-технічне,

медичне забезпечення), що тягне за собою існування фактів різноманітних корупційних зловживань;

3) незважаючи на ґрунтовну імплементацію в законодавстві України міжнародних норм і принципів належної діяльності поліції, актуальною залишається проблема виконання судових рішень, спрямованих на соціально-правовий захист працівників сектора безпеки, розв'язати яку вбачається можливим завдяки активізації задекларованої судово-правової реформи міжнародної співпраці та взаємодії з інститутами громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1996. № 30, ст. 141.
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016. № 31, ст. 545.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40-41, ст. 379.
4. Ткачук Б. У справі патрульного Олійника, якого підозрюють у вбивстві, повторно відберуть присяжних. URL : <https://hromadske.ua/posts/u-spravi-patruelnogo-olijnika-yakogo-pidozruuyut-u-vbivstvi-povtorno-vidberut-prisyazhnikh>.
5. Смерть Джорджа Флойда турбує американців більше, ніж масові протести. Опитування. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3041293-smert-dzordza-flojda-turbue-amerikanciv-bilse-niz-masovi-protesti.html>.
6. 985 people have been shot and killed by police in the past year. URL : <https://www.washingtonpost.com/graphics/investigations/police-shootings-database/>.
7. Белянинов К. Почему американские полицейские так часто применяют оружие? URL : <https://www.bbc.com/russian/features-53994944>.
8. 2020 Honor Roll of Heroes. URL : <https://www.odmp.org/search/year/2020>.
9. Philando Castile death: Police officer found not guilty. URL : <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-40310263>.
10. U.S. Supreme Court. Tennessee v. Garner, 471 U.S. 1 (1985). URL : <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/471/1/>.
11. H.R.878 – Law Enforcement Officers’ Bill of Rights Act of 1995, 104th Congress (1995-1996). URL : <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/house-bill/878?s=1&r=76>.
12. United States Supreme Court. Garrity v. New Jersey (1967). URL : <https://www.lexisnexis.com/community/casebrief/p/casebrief-garrity-v-new-jersey-394770990>.
13. U.S. Supreme Court. Gardner v. Broderick, 392 U.S. 273 (1968). URL : <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/392/273/>.
14. Резолюция N 690 (1979) Парламентской ассамблеи Совета Европы «Декларация о полиции». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_803#Text.
15. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 29, ст. 233.
16. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2020 рік». URL : <https://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/presentations/>.